

ЦИФРОВІ СЕРВІСИ Е-НАУКИ: БІБЛІОТЕЧНИЙ КОНТЕКСТ

Пасмор Надія Петрівна

кандидат педагогічних наук,

директор наукової бібліотеки

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

Annotation: The article deals with trend issues of library information and bibliometric support of science, taking into account the pluralism of scientist and library specialist opinions about the digital services of e-science. In the process of research, it was confirmed that, in the context of the integration of national science into the world information space of e-science, library institutions found themselves in the epi-center of socio-economic and educational-scientific events, related to the modernization of the digital service provision of science, its popularization and raising the status of research results in innovative development.

Key words: bibliometry, open science, repository, digital services,

Аннотация: Рассмотрены трендовые вопросы библиотечно-информационного и библиометрического обеспечения науки с учетом плюрализма мнений ученых и библиотечных специалистов о цифровых сервисах е-науки. В процессе исследования свое подтверждение нашли положения о том, что в условиях интеграции национальной науки в мировое информационное пространство е-науки библиотечные институции оказались в эпицентре социально-экономических и образовательно-научных событий, связанных с модернизацией цифрового, сервисного обеспечения науки, ее популяризации и повышения статуса результатов научных исследований в инновационном развитии.

Ключевые слова: библиометрия, открытая наука, репозитарий, цифровые сервисы.

Україна є активним учасником глобалізаційних наукових процесів діджиталізації, пов'язаних із реалізацією концепції «відкритої науки», «відкритого доступу», «створення національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури та інтеграції її із світовим науковим простором».

Згідно із авторитетними міжнародними деклараціями й державними документами: «Bethesda statement on open access publishing», «Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities», «Кримською декларацією відкритого доступу», «Ліонською декларацією», Законом України

«Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» та ін., провідна роль у промоції руху відкритого доступу та надання цифрових сервісів відкритої науки відводиться бібліотекам [1; 2; 3; 4]. Із метою забезпечення збереження наукових видань і забезпечення до них загального доступу в режимі online (інтернет) наказом ВАК та НАНУ у 2008 р. було затверджено «Порядок передавання електронних копій друкованих наукових фахових видань на зберігання до Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського», який передбачав передавання засновниками наукових журналів і збірників наукових праць до НБУВ електронних копій видань, які, у свою чергу, бібліотека безоплатно розміщує на власному сайті і надає до них безкоштовний доступ. Із цього моменту й почалося формування інформаційного ресурсу «Наукова періодика України», а з часом – довідково-інформаційної системи «Реєстр наукових фахових видань України».

У світлі модернізації вищої освіти та науки бібліотечна спільнота підтримує нову академічну комунікацію, яка стосується розвитку, популяризації університетських репозитаріїв і публікацій у журналах відкритого доступу [5].

Бібліотеки опинилися в епіцентрі подій, пов'язаних із розвитку інституційними політиками й стратегіями щодо вільного доступу повних текстів наукових результатів учених через інституційні репозитарії й журнали відкритого доступу.

Так, у науково-інноваційному процесі інтеграції національної науки до єдиного дослідницького простору серед пріоритетів цифровізації на передові позиції виходять: забезпечення якості, прозорості, доступності, зміцнення фундаментальних галузевих досліджень, що актуалізують наукові проблеми і популяризують науку, підвищують її статус у інноваційному розвитку.

Відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту», сучасних завдань створення центрів знань в університетах, удосконалення засобів наукометричного оцінювання діяльності наукових працівників організація та супровід інституційного репозитарія стає певним трендом у формуванні цифрового архіву досягнень як окремого вченого, так і певних галузей,

механізмом інтеграції особистих наукових здобутків у світовий Інтернет-простір [6].

Унікальність інституційного репозитарію полягає в тому, що він як інформаційне сховище одночасно поєднує в собі функції бібліотеки і відкритого електронного архіву із зберіганням великої кількості текстів і метаданих та є не тільки зручним засобом роботи, а й важливим елементом у розвитку інтернет-маркетингової політики ЗВО в цілому і бібліотеки зокрема. Оскільки формування і розвиток репозитаріїв тісно пов'язані з онлайновим майбутнім науки, мета їх створення полягає у забезпеченні: 1) відкритості і оперативності доступу до наукових досліджень вчених різних країн світу; 2) отримання наукової галузевої інформації та знань для подальшого використання їх у науково-практичній діяльності; 3) цитування статей із відповідних журналів за допомогою посилання на уніфіковані ідентифікатори ORCID та ResearchID, які є, по суті, складовою рейтингу вченого; 4) збору власних публікацій вченого в єдиному профілі та ідентифікації їх у міжнародних базах Web of Science, Scopus та ін.; 5) підвищення рейтингу як самих учених, так і науково-педагогічних установ та організацій; 6) інтеграції поточних наукових публікацій учених у світовий комунікаційний інфопростір; 7) можливості необмеженого доступу до наукових праць світової наукової громадськості, зростання популярності і цитованості наукових публікацій; 8) розвитку науки та окремої наукової галузі у всьому світі; 9) цифрові науки.

Тобто, роботи, що розміщені в репозитарії, стають більш відомими науковому співтовариству, ніж представлені виключно в якомусь одному виданні. Доведено, що Інтернет-активність, присутність праць вчених у веб-середовищі підвищує їх репрезентативність, а репозитарії стають своєрідними «точками» зростання цитованості в середньому в 4-5 разів. Корисність самоархівації у е-сховищі своїх робіт помітна не сразу, хоча від цього значення інформаційного контенту не стає меншим, оскільки автор отримує, як мінімум, три плюси: підвищення індексу цитування робіт; постійне і тривале зберігання наукових наробок; збереження авторських прав. Необхідно

також додати, що розміщення у репозитарії результатів досліджень у формі статей, книг, інноваційних проектів означає негайне електронне депонування наукового пріоритету автора, а також створює сприятливі передумови для 100% представлення результатів наукових пошуків окремих учених у відкритому доступі, збільшує читацьку аудиторію в десятки, а іноді і в сотні разів.

На сьогодні накопичено значний досвід створення подібних електронних наукових архівів, а репозитарії закладів вищої освіти набули популярності завдяки відкритості та доступності інфоконтенту, представленого в них. Цей факт підтверджує зацікавленість університетів у нарощуванні наукового, творчого потенціалу, представлення вищих закладів у різного роду рейтингах, у т. ч. і стосовно міжнародного рейтингу “Вебометрикс”, який ураховує кількість проіндексованих інформаційно-пошуковими Інтернет-системами сторінок сайта вузу, зовнішні посилання на нього, цитованість ресурсу, а також обсяги завантажених на сайт файлів, тобто змістовно-галузеву інформаційну активність сайта ВНЗ. Отже, для університетів репозитарій стає якісним ресурсом підтримки, розвитку науково-педагогічної діяльності, джерелом швидкого обміну галузевою інформацією за тематикою досліджень і, як наслідок, сприяє підвищенню рейтингу окремих учених, творчих колективів, інституцій. Репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – молода структура. Він створений у квітні 2012 р. відповідно до наказу ректора із метою підвищити академічну веб-присутність нашого вишу у глобальних наукових комунікаціях. Однак, ми маємо певні здобутки. Зокрема, станом на січень 2019 р. оброблено і внесено до цифрового архіву понад 16 тис. електронних текстів статей, авторефератів дисертацій тощо. У березні 2014 р. електронному архіву-репозитарію університету Міжнародним центром ISSN за підтримки інформаційного сектору ЮНЕСКО надано власний International Standard Serial Number 2311-9012. Як бачимо, репозитарій розвивається як повноцінне електронне видання. Для поширення результатів наукових досліджень університету в просторі цифрових комунікацій з проблем правознавства е-сховище представлено в Міжнародному Каталозі

відкритого доступу наукових ресурсів ROAD; Реєстрі репозитаріїв відкритого доступу ROAR; Каталогі репозитаріїв відкритого доступу OpenDOAR та Директорії журналів відкритого доступу DOAJ. Програмна платформа відкритого доступу Dspace, на якій формується електронний архів праць учених університету, дає можливості забезпечити процес самоархівування праць ефективний контроль та отримання обліково-статистичних відомостей про публікаційну активність. Зокрема, за даними GoogleАналітикс протягом двох тижнів березня поточного року майже 3,5 тисячі відвідувачів репозитарію переглянули понад 22 тисячі сторінок текстів.

Сьогодні у національній політиці цифрових сервісів відкритої науки акцент робиться на необхідності ефективніше використовувати найбільші у світі міжнародні наукометричні і бібліометричні пошукові системи і платформи Google Scholar, Web of Science, Scopus у науково-дослідній роботі. Відповідно до цих баз даних й формується найоб'єктивніший наукометричний профіль вченого, індекс Гірша, здійснюються ранжування цитованості, запитуваності, активності використання наукових матеріалів, тобто відбувається інтеграція національних галузевих наукових здобутків і відкриттів в об'єднаний європейський простір наукових досліджень. З огляду на це МОН України у вересні 2018 р. передплатило і збільшило доступ ЗВО до міжнародних наукометричних платформ Scopus і Web of Science, завдяки чому українські науковці вп'ятеро частіше стали користуватися цими базами даних. Постановою Кабінету Міністрів України №541 від 19.07.2017 передбачено, що Національний репозитарій академічних текстів (НРАТ; NRAT): формується як загальнодержавна розподілена електронна база даних, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти [7]. Основна мета – сприяття розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності шляхом поліпшення доступу до академічних текстів та сприяння академічній доброчесності. Структурно-функціонально Національний репозитарій академічних текстів складається з центрального репозитарія (підтримується Розпорядником НРАТ); локальних репозитаріїв (підтримуються

інституціональними учасниками юридичних осіб (ВНЗ, НУ, НВ, б-ки, орг.).

У цьому році розпочалася текстова експлуатація офіційного веб-порталу NPAT: пошукова форма, яка забезпечує роботу з реєстром академічних текстів із Фонду НДДКРiДР; актуальні відомості за основними напрямками наукової, освітньої та інноваційної діяльності, представлені у ключових рубріках: корисна інформація (науковцям, освітянам, інноваторам), захист здобуття наукового ступеня, наукові періодичні фахові видання України, тематичні підбірки академічних текстів, наукові заходи, наукові метрики, наукове рецензування, академічна доброчесність, контент НРФТ (статистика).

Звісно, запровадження Digital science і турбота про майбутнє науки змушують соціально-комунікаційні структури, науково-бібліотечні установи, інфоцентри, університети трансформуватися та диверсифікувати форми науково-інформаційної, наукометричної, бібліометричної діяльності. Так, Стратегією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» передбачено всебічне сприяння «створенню відкритого доступу до наукової інформації через збільшення кількості електронних журналів, відкритих електронних архівів-репозитаріїв» [8]. Мета Стратегії відповідає також «Глобальному баченню» ІФЛА (Global Vision) для бібліотек і полягає в забезпеченні рівного й вільного доступу до інформації і знань, просуванні цифрової науки та інновацій; інтеграції інноваційної політики в об'єднаний європейський простір наукових досліджень та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. URL: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration> (Last accessed: 17.12.2018).
2. Ліонська декларація про доступ до інформації та розвиток. URL: <https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-ifla-ta-in/3616-lionska-deklaratsiia-pro-dostup-do-informatsii-ta-rozvytok> (дата звернення: 17.12.2018).
3. Лейденский манифест для наукометрии / пер. А. А. Исэрова. URL: <http://docplayer.ru/40255203-Leydenskiy-manifest-dlya-naukometrii-perevod-a-aiserova.html> (дата обращения:

01.06.2018).

4. Кримська Декларація Відкритого Доступу.
URL: <http://www.elibukr.org/uk/novini/krimska-deklaraciya-vidkritogo-dostupu.html> (дата звернення 17.12.2018).

5. Пасмор Н. П. Бібліотечні сервіси в системі інформаційно-аналітичної підтримки наукових розробок. Короленківські читання 2016. Бібліотеки, архіви, музеї: інтеграція до світового наукового та історико-культурного простору : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12 жовт. 2016 р. : у 2-х ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 93–98.

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004. Електрон. аналог ред. 01.01.2019: режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 03.04.2019).

7. Національний репозитарій академічних текстів: відкритий доступ до наукової інформації : монографія / О. С. Чмир та ін. ; Укр. ін-т наук.-техн. експертизи та інформації. Київ : УкрІНТЕІ, 2017. 200 с.

8. Глобальне бачення. Стислий звіт: 10 основних висновків і можливостей. URL: <https://www.ifla.org/files/assets/GVMultimedia/publications/gv-report-summary-uk.pdf> (дата звернення: 17.12.2018).